

Sak

Torpo stavkirke, Torpo s, Ål p. og k. Buskerud.
Undersøkelse 1950.

Dok.nr.	Dato	Dokumentets art	Merknader

100 000. 3. 82. A/S KÅRE GRITTING, ORKANGER

3. august 1950.

Herr professor dr. Anders Bugge,
Jacob Aallsgt. 48,
Oslo.

!/. Etter anmodning av bygningskonsulent
Cato Enger tillater jeg meg vedlagt å sende Dem en krono-
logisk oversikt over de innleverte funnmynter fra Torpo
og Reinli stavkirker. Disse mynter vil senere bli gjort
til gjenstand for en mere inngående numismatisk bearbeidelse
og publisert i en større sammenheng.

Med ærbødig hilsen
Deres

A handwritten signature in cursive script, reading "Hans Holst.", enclosed within a large, elegant oval flourish.

HANS HOLST.

Funnmynter

fra

Torpo stavkirke, Torpo s., Ål p., Buskerud.

Myntene ble ifølge bygningskonsulent Cato Enger funnet 10. juli 1950 i kirken, "omkring en grav foran korbuken." Deres samlede antall inklusive fragmenter er 22. Hertil kommer 2 bitte små og 2 større metallbiter, hvorav de første trolig har tilhørt en norsk mynt, og én av de siste synes å ha vært en dårlig preget norsk brakteat eller blankett til en sådan.

De eldste identifiserte funnmyntene er preget i begynnelsen av 1200-årene, den yngste omkring år 1400. Kirkefunnets tidslatitute er heretter ca. 200 år, og samtlige mynter tilhører altså middelalderen. I det følgende skal det gis en kronologisk oversikt over dem :

Norge.

- 1 - 5) Begynnelsen av 1200-årene. (Fra Håkon Sverressons til Håkon Håkonssons tid). Brakteater.
- 6 - 9) Håkon Håkonsson (1217-1263). Brakteater.
- 10 - 16) Magnus Lagabøter (1263-1280). Brakteater.
- 17) Eirik Magnusson (1280-1299). Kvartpenning.
- 18) Håkon V Magnusson (1299-1319). Penning.
- 19 - 21) Håkon V Magnusson (1299-1319). Brakteater.

Tyskland.

- 22) Mecklenburg. Omkring 1400. Brakteat.

Ikke identifiserte stk.

- 23 - 24) To bitte små fragmenter, som kan ha tilhørt en mynt fra Eirik eller Håkon Magnusson.
- 25) Norsk brakteat eller -blankett fra slutten av 13. eller begynnelsen av 14. årh. ?
- 26) Korodert metallstykke.

*Meddelt professor Anders Bugge av bestyrer Hans Holst ved
Myntkabinettet i Ål den 3. aug. 1950.*

Utgravning av grav under gulvet i skipet

utført og beskrevet av Anders Bugge 10.7.1950

Renskrevet av Håkon Christie 1976

Gravet ut partiet under den indrissede figur i midtre gulvplankes østre ende. ^{om} Kyar ned på et lag med hugge- og høvelflis fra den siste reparation. Under dette et lag væsentlig kvist og strå. Derefter et ganske løst gruslag med tildels store stener. Dette har vært omrotet tidligere. I dette gruslag blev det gravet i ca. 35 a 40 cm's dybde, og her fant vi først og fremst rester av et skelet.

1. Høyre lårben
2. 9 ryggvirvler
3. 1 underarmsben
4. Stykke av et kraveben
5. Stykke av skulderben
6. Halebenet
7. Venstre del av hodeskalle med 7 tænder på plass sterkt slit
8. Et par håndrotknokler
9. 7 stykker av ribben
10. 10 av tær eller fingre
11. Høyre leggben på venstre side i graven.

Knoklene lå ikke på plass, men hodeskallen lå i vestre ende. Etter slitasje på tændene må det ha vært et eldre individ.

I samme masse er dessuten funnet:

1. Rester av overlåret på to sko med bred avrundet spis, skindremmer
2. Rester av stoff, vanskelig nærmere å bestemme. Enkelte stykker av uld og silke.

Ravperle, gul kugleformet med 6 ribber

Blågrå perle med hull eller buget ring hvorav henved fjerdeparten er brukket av.

Et par små stykker voks

4 runde små mynter

1 større rund mynt

2 firkantede mynter

2 stykker visstnok av en liten rundt mynt
Visstnok en defekt liten firkantet mynt

I næst østlige avdeling i gulvets midtparti

Mynt sterkt forvitret

Do ennu mer forvitret

Stykke av mynt sterkt forvitret

Par små biter voks

Små stykker trækul

Træstykker

- a. Nagleformet pinde med regulært sekslinjet kryds risset ind på det flate hode, 9,5 cm lang.
- b. Pinde med hakk på den ene siden 7,5 cm lang
- c. Pinde, rund, noget tykkere på midten med avbladet spiss, 14,2 cm lang, 1 cm tykk.
- d. Pinde, ovalt tværnsnitt, halvparten avbladet ca. 20,5 cm lang, 1,8 cm bred.
- e. Pinde, tynd, ujevnt avrundet, l. 38,5 cm, ca. 0,9 cm tykk.
- f. Pinde, tynn, ujevnt avrundet, l. 27,2 cm, tykk 0,6 cm.
- g. Pinde, på begge sider lit buget flatskjæring, eselrygg spiss i ene enden, avtrukket midt i et naglehull, l. 17 cm br. 1,8 cm.
- h. Bordstykke fra et lidet skrin eller lign. flat og glat med et naglehull i hver ende, l. 28 cm, br. 4 cm.
- i. Grovt flathugget endestykke i en eller anden kiste med rester av tre nagler på hver langside, hvorav den ene er avskåret, l. 29 cm br. 18,2 cm, tykk, 3,3 cm.
- j. Pinde, ujevnt rund, avbrukket i begge ender, l. 24 cm tykk 2,
- k. Stykke av lignende pinde, avskrånet i ene enden, avtrukket i den andre, 10 cm lang, 2,5 cm tykk.
- l. Pyramidalt tilspidset kort pinde med rektangulært tværnsnitt, l. 6 cm.
- m. Liten pinde, ovalt avrundet med flataktig tilspisning som er avbrutt likesom den andre ende også er avbrutt, l. 5,3 cm.

Torpo.

R A P P O R T

OM

besök i kyrkene i Ål og Torpo i Hallingdal og om montering av utstilling i Kommunehuset i Hemsedal 3/6 - 4/6-1970.

Besøket i Ål og Torpo kirker hadde to mål, delvis gjaldt det registrering og kontroll av ristninger på stavkirketiler, dels et kortfattet studium av maleriene fra siste halvdel av 1200-årene.

Ål kirke, Generelt.

I Ål kirke fra 1880 er det samlet en hel del veggtiler og annet materiale fra den revne stavkirke som lå et par hundre meter borte. Tilene var blitt benyttet i gulvet i den nye kirke og ble tatt ut under restaurering i 1950 årene. De tiler som hadde malingrester fra 1200-årene, ble stillet opp bak alteret og en kopi av taket i Oldsaksamlingen reist over koret. Det dreier seg om ca. 10 tiler i alt. De øvrige tiler, i et antall av omkring 50, ble reist i to etasjer i vesttårnet sammen med Andreaskors, masker fra søyletoppen og andre stavkirkedeler, slik at de utgjør et "stavkirke-museum". Andreaskors er forøvrig plassert nede i kirken også.

Ristninger.

På tilene i tårnet ble det på nr.30 funnet en båt risset opp med en skarp gjenstand. Den ble fotografert, trukket opp med hvit vannfarge, fotografert på nytt og kalkert på gjennomsiktig kalkpapir.

På en tile uten nr. i en dobbelt tilevegg i tårnet, ble det funnet en løve som ble fotografert, trukket opp, fotografert på nytt og kalkert.

På andre tiler ble det funnet små rester av ristninger som ikke ble behandlet. Et par sirkler ble også registrert.

På tilene bak alteret ble det registrert enkelte ødelagte ristninger nederst på tilene med middelaldermalerier fra stavkirkens kor. Blant annet er der en ødelagt løve og en ødelagt figur oppr. bestående av fire hjerteformede figurer tvunnet i hverandre slik at spissen vender utad. De er trukket på frihånd.

(Plass for hjerteformede figurer:)

Grunnen til at ristningene ble funnet helt nede på tilene må skyldes at tilene er blitt kuttet muligens så mye som ca. 1 m. De fleste tilene i tårnet er belagt med sene maling- eller kalklag som delvis er skallet av. Andre ristninger kan skjule seg her.

Runer.

Nederst på et grindverk i tårnet ble det funnet en runcinnskrift som er blitt meddelt Aslak Liestøl.

Middelaldermaleriene.

Av de 10 tiler med malerirester bak alteret er to på nordsiden malt i 1700 årene og har intet med de øvrige å gjøre. De øvrige er stillet tett sammen til tross for at bare få av dem direkte hører sammen. I midten sees rester av en Majestasfremstilling på to tiler, og lengst mot syd tre samhörige tiler som har stått helt til venstre i den ytterste

den ytterste D o m hvor Majestas har dannet midtpunkt. De øvrige malerirester er vanskelig plasserbare. Alle tilene har hørt til koret hvor de har dannet fortsettelse på veggene av takets malerier. Den ene vegg (syd- eller nord) har da hatt den store Majestafremstilling med Dommen, og den andre en annen eller flere andre fremstillinger. Draperier har avsluttet maleriene nedad helt rundt. Et detaljstudium vil antakelig bringe mer klarhet i det ikonografiske innhold i veggens malerier.

Teknikken i disse malerier har vært den samme som i taket, d.v.s. linfarge på meget tynn kridlering. Aller først har man imidlertid, slik som i taket, trukket opp de viktigste hovedlinjer med en spiss gjenstand. Der hvor fargene har falt av i store partier, kan man rekonstruere scenene ved hjelp av innrissingene.

Torpo Stavkirke

Generelt.

Stavkirkens skip står ca. 100 m sør for den nye kirke. I gulvet i sakristiet i nykirken ligger veggtiler fra koret og apsisen i stavkirken. Disse to ledd ble revet ved salget til Fortidsforeningen, fordi man manglet penger til å betale hele kirken. Kirken står derfor nå som en torso uten kor og apsis, og mangler dessuten svalgangen som ble tatt bort enda tidligere.

De to portalene i Stavkirken har lidt sterkt under påvirkning av vind og vær og burde beskyttes. Rester av korets portal sees i skipets østvegg.

Ristninger.

Allerede i 1955 registrerte jeg ristninger i stavkirken. De finnes i form av en stor båtstevn av tidlig middelaldertype under og vest for det vestligste vindu i sydveggen. Her er også en runeinnskrift, en sirkel og uklare ristningsstreker.

På innsiden av en av vangeane i korets sydportal, som nå står i østveggen, er en rekke dyrehoder. På søndre inngangssøyle finner vi et nett av forskjellige sirkel- og kjedemønstre.

Alle disse ristninger ble nå endelig korrigert og supplert og kjedemønstrene kalkert på nytt.

Maleriene.

Baldakinen i midtskipets østre del hviler på de seks østlige søyler og har en korsfestelsesvegg uten krusifiks mot øst. Bemalingen av denne vegg går ned på den tang som løper under Andreas-korsene mellom de fire østlige søyler, og har hatt en avslutning som nå er borte under tangen. Mot vest hviler taket på to miniatyrsøyler som står på to bjelker som forbinder de to nordre søylepar og har forbundet de to søndre. (men er her kuttet mot øst) og er fornet etter søylene. De ubrutte profiler viser at de to bjelker er primært laget for det sted de nå står. Bjelkene hviler på fire knær som er naglet fast på de fire søyler (kneet på den sydøstlige søyle ble fjernet sammen med den del av bjelken). De to malte små søyler har derimot sørgelig forbugne kapiteler og baser, ^{noe} som ikke synes å være gjort opprinnelig. Inn i basene løp en tversovergående bjelke, som dannet lektoriegulvets avslutning mot vest. Innfellingen er brutal og neppe opprinnelig. Likeledes er de bemalte kapitelenes felt inn i en øvre, profilert bjelke som danner paralleller til de to undre som er nevnt ovenfor. Takets bemalte kant er felt inn i skipets tenger.

Det har vært påstått at baldakinen som kanskje har dekket et lektorium, opprinnelig sto i koret. Den skal være flyttet alt i middelalderen (Hauglid 1969).

Det er lite som tyder på at dette er tilfelle, ettersom den østlige tang er kridert og bemalt. Men noen tilfredsstillende forklaring på den brutale innpassing av de små søyler kan en ikke få uten ytterligere undersøkelser. Disse burde kombineres med undersøkelser av hele takets konstruksjon, slik at den opprinnelige plassering kunne irdiskutabelt slås fast. Inn i denne undersøkelse måtte også gå den bemaling som finnes på skipets konstruksjon for å avgjøre om bemalingen kan være sekundær slik det er påstått (Hauglid 1969)

Montering av utstilling i Hemsedal kommunehus.

Den drivende kraft bak denne utstilling har vært tegner Trygve M. Davidsen, Oslo. Han har også tilskyndet til utgravning av stavkirketuften. Han har tegnet, montert og laget en modell av den stavkirke han selv har rekonstruert. Hemsedal er ennå ikke arkeologisk registrert. En har derfor få oldfunn fra dalen.

Det nye kommunehuset er en stor murbygning med bank etc. Der er en stor vestibulegjennomtøse. tasjer med en bred trapp i midten.

Veggene i 1. etasje er av rød mursten, og mot en slik vegg er det vel 2 m lange og 40 cm brede monter plassert. Uheldigvis er det delt i to. Monteret var kledd med blålig klede. For at gjenstandene ikke skulle forsvinne mot det mørke tøyet, ble det på museet laget plater som ble trukket med beige tøy.

Utstilt ble noen få våpen fra førhistorisk tid, og en del funn fra stavkirketuften og kirkens nøkkel foruten nyere tids gjenstander og alterbøker fra kirken. Det ble skrevet to samleetiketter. Plasttal viser fra gjenstandene til etikettene.

Det hele tar seg bra ut og vekker stor oppmerksomhet blant alle i bygden som besøker kommunehus og bank. Det er å håpe at utstillingen vil friste folk til å levere inn jordfunn som finnes på gårdene.

Likningssjef Arne Finset har sagt seg villig til å fungere som kontaktsmann mellom bygden og museet. Utstillingen ble montert av stud.nag. art. Unni Braadland og Martin Blindheim.

./.

Vedlagt en liste over utstilte gjenstander som er deponert i Kemsedal.

Oslo, 7. juli 1970

Martin Blindheim
Førstekonservator

Vedlegg

GJENSTANDER FRA TORPO STAVKIRKE I
UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING

Et stort antall gjenstander fra Torpo stavkirke oppbevares i Universitetets Oldsaksamling. Det meste kom dit i tiden omkring 1880 i forbindelse med at bygden fikk ny kirke og stavkirkens kor og apsis ble revet, mens den gjenstående del av stavkirken ble kjøpt av Fortidsminnesmerkeforeningen. Foreningens formann, antikvar N. Nicolaysen, hadde besøkt kirken i 1861 og notert seg de inventardeler som var av spesiell interesse. I sin korrespondanse med lokale myndigheter unnlot han aldri å fremholde at disse gjenstander burde overlates til Universitetets Oldsaksamling. Trang økonomi og dårlige kommunikasjonsforhold gjorde at Foreningen bare i liten utstrekning kunne foreta undersøkelser på stedet, da forandringene i kirken ble gjennomført. Arkitekt H. Thorsen oppholdt seg imidlertid noen ganger i Torpo med oppdrag fra Foreningen. I sokneprest J. Monrad i Ål hadde imidlertid både Universitetets Oldsaksamling og Foreningen en utmerket støtte. Han opptrådte på museets og Foreningens vegne i den kritiske tid omkring 1880, da hallingene ville rive sine stavkirker. Resultatet ble likevel at Ål stavkirke ble revet, og Torpo stavkirke hadde mistet sitt kor innen Foreningen fikk skrapet sammen de 280 kr. som ble krevet for kirken.

Nettopp i disse årene foregikk det stormløp mot fortidsminnesmerker over hele landet, og Foreningen sto nærmest maktesløs uten støtte i lovverk og uten midler. I denne situasjon ble det en viktig oppgave i alle fall å sikre gjenstandene ved å få dem inn til museene. Den omfattende korrespondanse mellom antikvar Nicolaysen og sokneprest Monrad som finnes i Foreningens arkiv gir innblikk i hvordan vernearbeidet ble drevet. Det var ikke få sledelass som ble kjørt på vinterføre ned dalen til jernbanestasjonen ved Krøderen eller helt inn til Christiania, og arkivenes opplysninger gjør det mulig å følge en del av

gjenstandene fra deres plass i kirken til museet. Forholdene kompliseres imidlertid ved at Ål stavkirke ble revet samtidig med koret i Torpo slik at en del gjenstander fra Torpo ble tatt med på lass fra Ål. På denne måten kunne det oppstå forvekslinger, og det viser seg at et par gjenstander fra Torpo senere har gått for å være fra Ål.

I det følgende vil jeg ta for meg de enkelte gjenstander som Universitetets Oldsaksamling har mottatt fra Torpo stavkirke og som Foreningens og Riksantikvariatets arkiver gir opplysninger om. Hensikten er å bringe på det rene hvor de fantes i kirken, hvordan de kom for dagen og ble bragt til museet. Når fremstillingen er blitt utførligere enn strengt nødvendig, er det fordi arkivopplysningene gir innblikk i omstendighetene omkring overføringen til museet som forteller om hvordan pionerene drev vernearbeidet under vanskelige forhold.

Oslo, 18. oktober 1976

Håkon Christie

Brystning

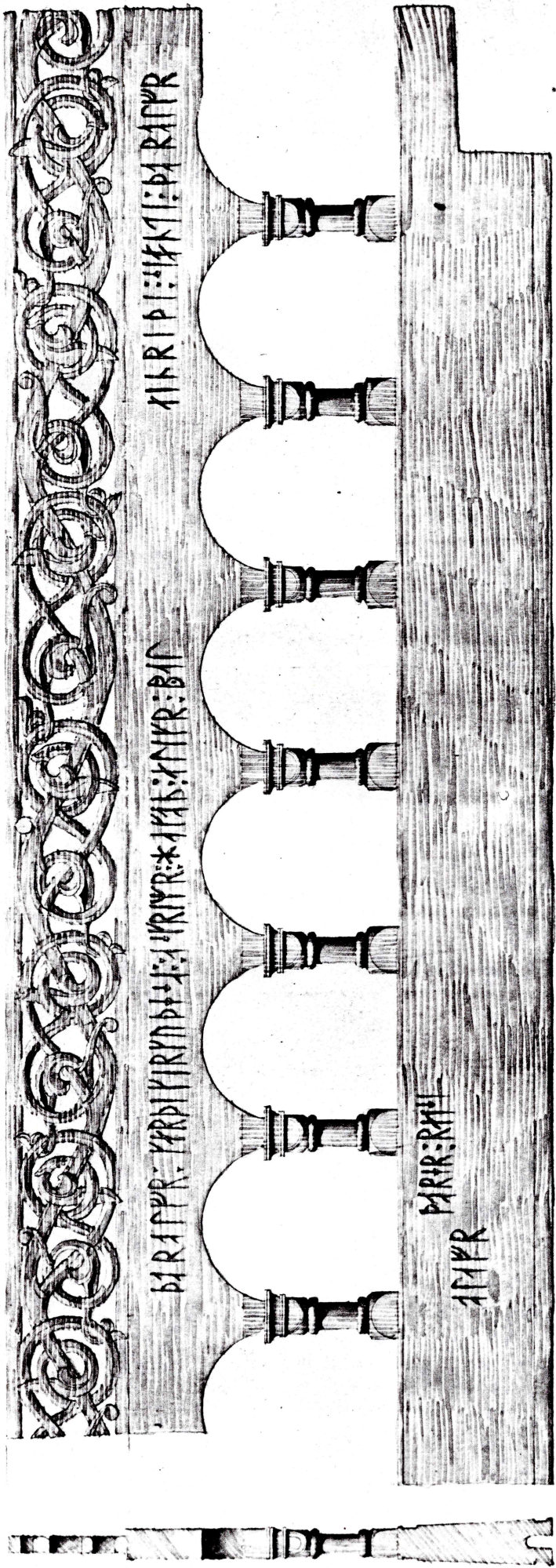
Universitetets Oldsaksamling har et stykke av en brystning med merke C 10601. 7 dvergsøyler står på brystningssvillene og bærer brystningsbjelken, som har rundbuer utskåret mellom dvergsøylene. Både bjelken og svillen har innskårne ruiner, det er navnene på de menn som har bygget kirken. Brystningen er forhugget i begge ender, og i 1800-årene tjente den som rygg i en benk i skipets sydside.

Da det kom på tale å forandre kirken i slutten av 1870-årene, påpekte Fortidsminnesmerkeforeningen at brystningen var av spesiell interesse og at den burde overdras til Universitetets Oldsaksamling. Dette inngikk også i avtalen da kommunen overdro kirken til Foreningen senhøstes 1880. Ål stavkirke var da blitt revet uten at Foreningen hadde oppnådd annet enn at den dekorerte himling og en del utskårne materialer ble overlatt til Universitetets Oldsaksamling. Sokneprest Monrad i Ål ble bedt om å skaffe kjører som kunne frakte gjenstandene fra Ål inn til Christiania på sledeføre, og i brev fra Foreningen 2.des 1880 ble soknepresten anmodet om å la gjenstandene fra Torpo stavkirke "...følge med Transporten fra Aals Kirke, dog saaledes at den nævnte Planke med Indskriften ikke maa overskjæres og fremfor de øvrige bør omvikles med Halm- eller Høbaand, forat Indskriften ej skal lide nogen Skade." Den dekorerte himling fra Ål ble pakket på tre steder og kjørt direkte til Christiania i februar 1881, mens de øvrige materialer fra Ål og gjenstandene fra Torpo ble kjørt til Krøderen i april og sendt videre med jernbanen. I Ryghs fortegnelse over gjenstander som er innkommet til Universitetets Oldsaksamling i 1881 har brystningen fått en kort beskrivelse (Foreningens årb. 1881, s. 142).

Den eldste kjendte avbildning av brystningen er en oppmålings-tegning laget av arkitekt G.A. Bull. Han målte opp Torpo stavkirke sommeren 1855, og tegningen av brystningen er gjengitt som pl. VI i Fortidsminnesmerkeforeningens årsberetning for samme år. På Bulls tegning står det en kantstilt planke med gjennombrudt rankeskurd på brystningsbjelken. Denne bekroningen mangler brystningen nå, men det er flere forhold som tyder på at brystningen har hatt en slik bekroning. Antikvar N. Nicolaysen besøkte kirken i 1861, og i hans omtale av kirken i Norske Fornlevninger heter det "...Det plankestykke, der fra først af, som sedvanligt, sto tvers over korbuen, og er prydet med gjennembrudte udskjæringer, har nu i lang tid, efterat noget ved begge ender er afsaget, tjent

som ryg i en stol nær vestre indgang og ved søndre side af skibet..." Han går så over til å behandle runeinnskriften på brystningen, men hans omtale av planken med gjennombrudte utskjæringer passer godt med Bulls tegning. At brystningen har båret en eller annen bekroning, er sannsynlig, for brystningsbjelkens overside har grovere overflatebehandling enn de øvrige sider og mangler de slitespor man måtte regne med, dersom den hadde stått udekket.

I Universitetets Oldsaksamling oppbevares en planke med gjennombrudt rankeskurd som etter alt å dømme er den samme som Bull tegnet og Nicolaysen beskrev. Den har samme lengde som brystningsbjelken, og undersiden har en grovbearbeidet overflate som passer mot brystningsbjelkens overside. I Ryghs fortegnelse over gjenstander innkommet til museet i 1881 omtales den slik "En Planke med Udskjæringer i gjennembrudt Arbeide, af det Slags, der antages at have været bestemt til at anbringes over Korbuen i Stavkirkerne." (Ff. årsb. 1881, s. 141). Den har fått merket C 10592 og omtales som en av de "...udskaarne Træsager fra Aal kirke i Hallingdal..." Senere har planken med rankeskurd gått for å være fra Ål stavkirke, men det kan neppe være tvil om at den bekronet brystningen i Torpo stavkirke. Forvekslingen er nok oppstått da gjenstandene fra Ål og Torpo ble kjørt på samme lass til Krøderen Jernbanestasjon og senere sendt med jernbanen til Christiania for til slutt å bli fraktet til Universitetets Oldsaksamling.

gmu

Runeindskrift i Torpe Kirke i Hallingdal.

12

3/4

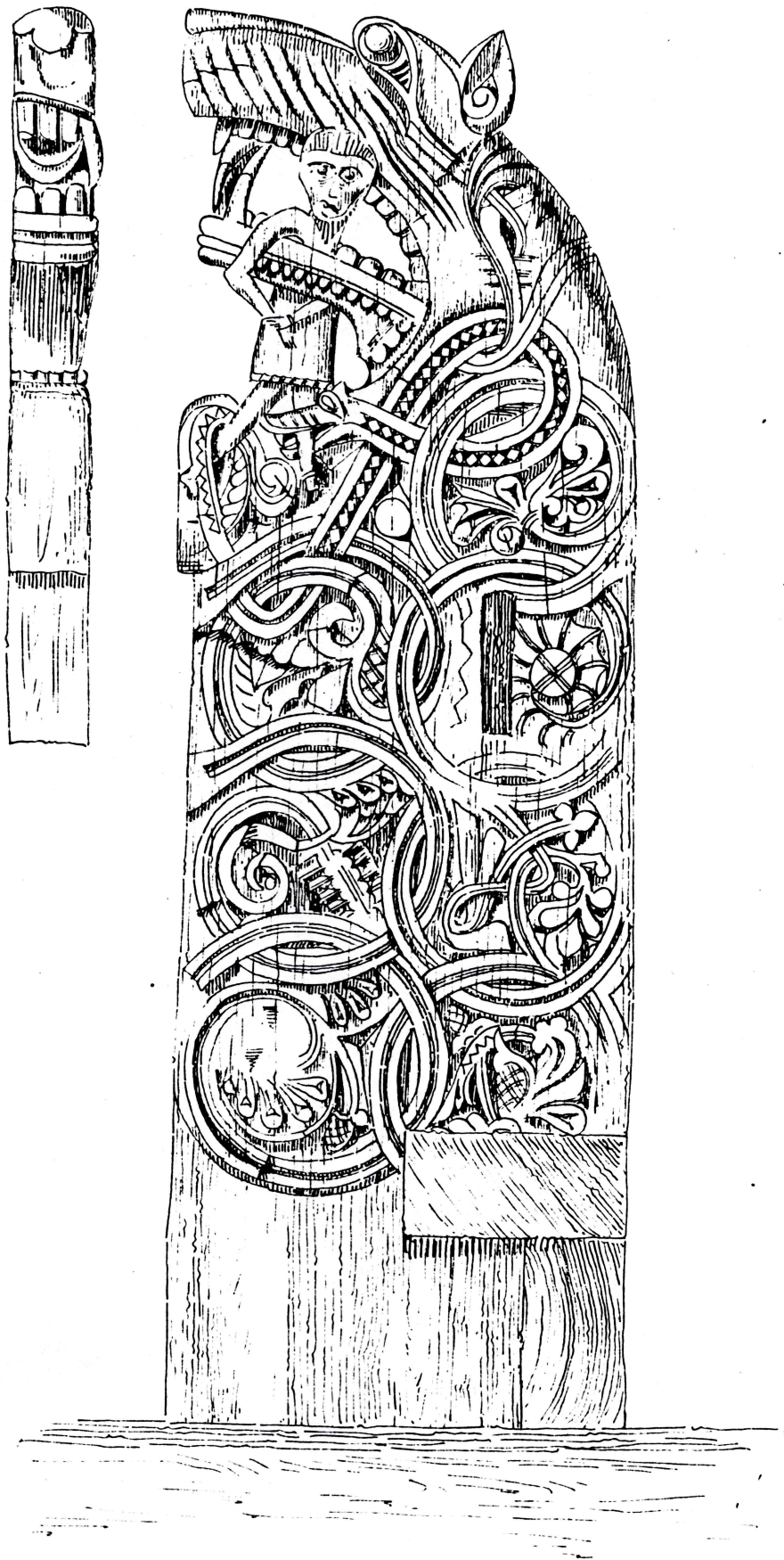
Benkevange

Blant de gjenstander i Torpo stavkirke som antikvar N. Nicolaysen fant å være "af ualmindelig Interesse" ved sitt besøk sommeren 1861 var, foruten den brystning som var sekundært anvendt til rygg for en benk på søndre side i skipet, også den "som Side-stykke for samme stol mod Midtgangen ligeledes med rige Udskjæringer forsynede Plankestykke". Tross gjentatte henvendelser til sokneprest og kirkeeier lyktes det ham ikke å få disse ting overlatt til Universitetets Oldsaksamling. Men da kirken ble overtatt av Fortidsminnesmerkeforeningen høsten 1880, ble det bestemt at den utskårne benkevange skulle sendes til Universitetets Oldsaksamling sammen med en del andre utskårne tresaker fra denne kirken og fra Ål nedrevne stavkirke. Foreningen kvitterte for mottakelsen 22.april 1881, og i fortegnelsen over gjenstander innkommet fra Torpo stavkirke dette år har Rygh tatt med "En Sideplanke af en Stol eller Bænk, maaske dog eg oprindelig bestemt dertil, 1,40 m høi og 0,43 cm bred, paa den ene Side næsten helt bedækket med Slyngornamenter, som oventil løbe ud i et fritstaaende, i Profil fremstillet Dyrehoved, i hvis med svære Tænder forsynede Gab en nøgen Menneskefigur holder paa at forsvinde." (Ff. årsb. 1881, s. 142). Merket C. 10602.

I samme fortegnelse er beskrivelse av en annen benkevange som er merket C 10594. Om den heter det at den kom fra Ål stavkirke, og det kan forsåvidt tenkes at de to benkevanger er blitt forvekslet under transporten. Dette synes imidlertid ikke å være tilfelle. Fortidsminnesmerkeforeningen har nemlig i sitt arkiv en tegning av benkevange C 10602, og tegningen har påskrift "Stol i Torpe-kirke i Hallingdal. Skizze tegnet af H. Thorsen Juli 1876."

Stol i Torpe-kirke i Hallingdal

Skizze tegnet af. H. Thorsen Juli 1876

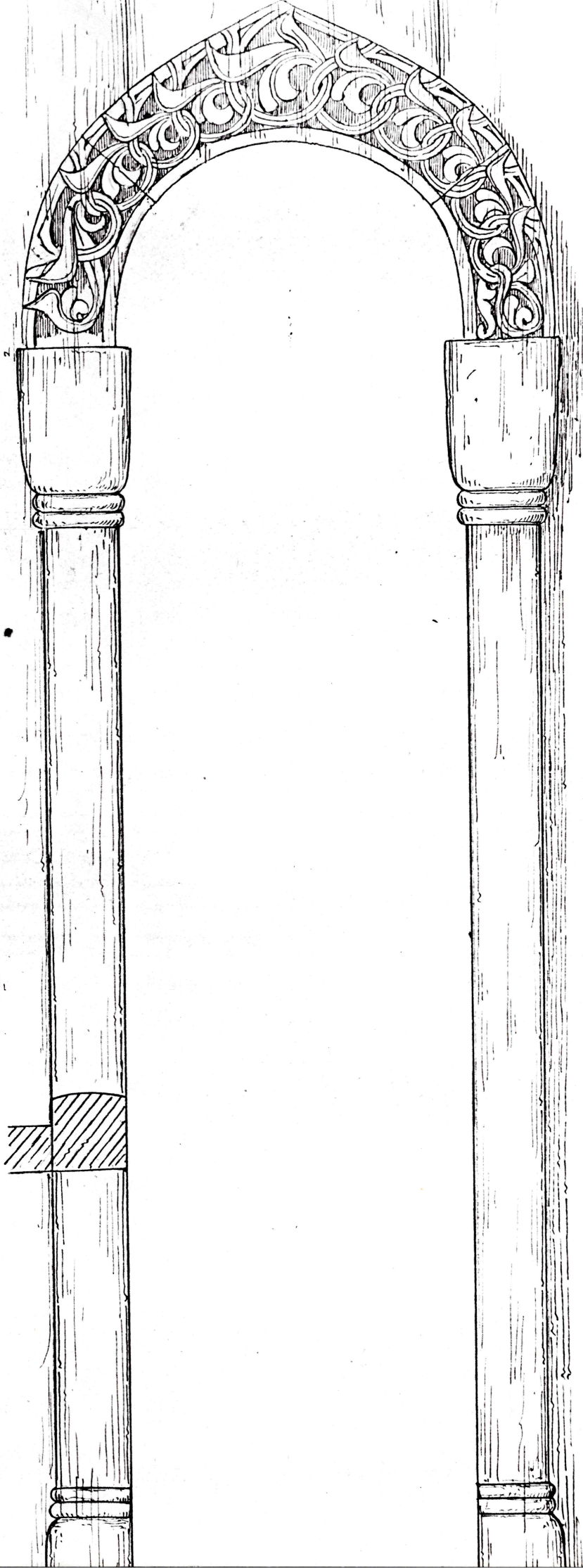
Plankestykke med utskjæring i Urnes-stil

Blant de gjenstander som Universitetets Oldsaksamling har fra Torpo stavkirke er planken med Urnes-ornamentikk den merkeligste. Selv om den er sterkt forhugget, er det nemlig tydelig at den har tilhørt portalen i en stavbygning, sannsynligvis en eldre kirke. Plankens nåværende form og forhugning og slitesporene på den ene siden, tyder på at den har ligget som gulvplanke i det revne kors apsis med den utskårne siden ned.

I brev fra Fortidsminnesmerkeforeningen til sokneprest Monrad av 6.sept. 1881 heter det: "Af arkitekt Thorsen har Direktionen erfaret, at der ved Oprydningen af Thorpe Kirke forefandtes under Gulvet to Stykker af en Planke med Udskjæringer, og da disse ved sin egne Karakter, have mere end almindelig arkæologisk Interesse, vil det være magtpaaliggende at Bevarelsen af de omtalte Træstykker for Fremtiden kan sikres, medens de ved Henliggen i Kirken lettelig udsettes for at komme bort. Direktionen bør derfor anmode Hr. Sognepresten om ved Leilighed velvillig at sørge for deres Indsendelse til Universitetets Oldsagsamling." Soknepresten svarer 28.okt: "Jeg kan ikke mindes at vi fandt mer end 1 udskåret Plankestykke under Korgulvet med nogen mærkelig Udskjæring. Det lagde jeg til Side, og haaber jeg i Løbet af næste Uge at kunde faa det sendt udover. Jeg sender da ogsaa Skammelen samt "Laaget" af den under Gulvplanken værende Kiste..." Foreningen kvitterer for mottakelsen av "Sagene fra Torpe Kirke " 16.nov. og i fortegnelsen over gjenstander innkommet til Universitetets Oldsaksamling i 1881 er planken med utskjæring i Urnes-stil beskrevet sammen med kistelokket og en benke med rosett, altså nettopp de to gjenstander som soknepresten ville sende sammen med den utskårne planke fra korgulvet. Man må derfor kunne gå ut fra at planken med Urnes-ornamenter ble funnet da korgulvet ble tatt opp. Den har merket C 10814.

Portaloverstykke

Sokneprest Monrad sier i sitt brev til arkitekt H. Thorsen 19.juli 1880: "Den senere tilbyggede Del av Torpe Kirke var ved min Hjemkomst nedtagen. I Tomten under Halvrotunden fandt jeg et udskaaret Stykke, der har dannet Buen over en Indgang af smukt Arbeide, men noget skamhugget. Stykket skal blive bevart". Soknepresten, som var Fortidsminnesmerkeforeningens kontaktmann, har altså vært bortreist da kirkens kor og apsis ble revet. Beskrivelsen av det portaloverstykket som han fant i grunnen under apsis passer godt med det utskårne trestykke fra Torpo stavkirke som ble innlemmet i Universitetets Oldsaksamling i 1882 og har fått merket C 11282. I Ryghs fortegnelse over årets innkomne gjenstander har det fått denne beskrivelse: "Det midterste Stykke af Buestykket af et Kirkeportal af Træ, med Udskjæringer, der indeholder Slyngeornamenter uden Spor af Dyremotiver. Buens øvre Kant har i Midten løbet op i et Slags Spids, hvis øvre Del nu mangler" (Ff. årsb. 1882, s. 180). Videre heter det at overstykket har tilhørt en portal "...i det nu nedbrudte, fra nyere Tid hidrørende Chor, men har selvfølgelig været ældre end dette. Portalet var fuldstændigt, men Resten gik tabt ved Skjødeløshed af Arbeiderne. Tegning af det haves i Foreningens Arkiv; det havde runde Halvsøiler uden Ornamenter". Tegningen det siktes til har påskrift: "Dør fra det nedrevne kor. Torpe kirke.Hallingdal. Xania 1882. H. Thorsen." Arkitekt H. Thorsen var i Torpo på oppdrag for Fortidsminnesmerkeforeningen flere ganger i denne tiden, bl.a. første uke av oktober 1882. På det tidspunkt var koret hevet og portalen tatt ned for to år siden, men overstykket hadde altså soknepresten tatt vare på. Portalsidene var ikke gått tapt. De er blitt brukt til gjenkledning i kirkens østside, etter at koret var revet, og her har de fremdeles sin plass. Halvsøylene og nedre del av arkivoltene er imidlertid så sterkt forhugget at bare konturene er bevart, og det skyldes altså skjødesløshet av dem som kledde kirken. Thorsens tegning fra 1882 må vel derfor være en rekonstruksjon basert bl.a. på de spor som søyler og arkivolt har etterlatt, eventuelt med støtte i skisser fra tidene før koret ble revet. Det er uklart om overstykket satt på plass inntil koret ble revet sommeren 1880 for så å bli kassert av arbeidsfolkene og gjenfunnet av soknepresten - eller om overstykket er havnet under gulvet i apsis på et tidligere tidspunkt.

Dør fra det
nedre kore
Torpe i
Hallingdal

Xania 1882
H. Thorsen

Fragment av gjennombrudt treskurd

I Universitetets Oldsaksamling oppbevares et lite trestykke med gjennombrudt treskurd. Det har merke C 11283 og er beskrevet i fortegnelsen over innkomne gjenstander i 1882: "Fragment af et udskaaret Stykke Tær af gjennembrudt Arbeide, 36 cm langt, med buet overkant" (Ff.årsb. 1882, s. 180). Fragmentet er beskrevet sammen med portaloverstykket, og det opplyses at begge gjenstander har tilhørt Torpo stavkirke. De kom inn til museet samtidig, og fragmentet er vel ett av de utskårne trestykker som soknepresten tok vare på. Treskurden på de to stykker har så meget tilfelles at det kan være rimelig å anta at de har tilhørt samme portal. Det kunne f.eks. tenkes at fragmentet er nedre del av arkivolten, men ornamentet passer ikke helt sammen med overstykkets. Dessuten ser det ut til at arkivoltens nedre deler har vært skåret i ett med portalplankene. Hvis det har vært tilfelle, må treskurden være hugget vekk en gang, antakelig av de som foretok den provisoriske gjenkledningen av kirkens østvegg eller at koret var revet. Det må derfor anses som tvilsomt om fragmentet har hørt med til portalen.

Benk med rosett

Ved de forhandlinger som Fortidsminnesmerkeforeningen førte med Ål kommune om å overta Torpo stavkirke i 1880, ble det stilt som vilkår at enkelte gjenstander fra kirken skulle overlates til Universitetets Oldsaksamling. I Foreningens brev til sokneprest Monrad av 7.aug. nevnes som den første av disse "en gammel simpel Bænk med en indskaaret Roset, som havde sin Plads ved Korets Nordvæg". Benken er ^{tatt}omatt i F.f. årbok 1870, s. 137: "I kirken staar ved korets nordre vegg en gammel benk, hvis overside er i midten forsiret med en udskaaren roset; benkenes sidestykker have høvelspon, overstrøgne med sort farve, paa samme maade, som sperrerne og andre dele i stavkirkerne." Da avtalen om overdragelsen av kirken var i orden, skulle gjenstandene fra Torpo sendes sammen med de utskårne tresaker fra Ål stavkirke. I Foreningens brev til soknepresten 22.april 1881 gjøres det oppmerksom på at transporten er kommet frem, men at benken med rosett mangler. Soknepresten meddeler i brev av 16.mai at den er kommet til rette, og 28.okt. melder han at han vil sende inn "Skammelen" og et par andre gjenstander. Foreningen kvitterte for mottakelsen 16.nov. og benken er tatt med i fortegnelsen over gjenstander innkommet til Universitetets Oldsaksamling i 1881 (Ff. årbok 1881, s. 152). C.10812

Jernsaks

Etter at koret i Torpo stavkirke var revet sommeren 1880, er det stenfundament som denne del av kirken sto på, og som ses på G.A. Bulls perspektivskisse fra 1855, blitt fjernet. Det er mulig at dette ble gjort umiddelbart etter at koret var revet. I alle fall ble det funnet adskillige små-gjenstander i stenfyllen under koret i 1880. Allerede 19.juli meddeler sokneprest Monrad at han har sendt mynter inn til Universitetet. Så sent som i 1899 etterlyser imidlertid Fortidsminnesmerkeforeningen en del gamle mynter. De skal riktignok "...etter forlydende være fundne under kirkens gulv ved uden direktionens vidende at opbryde nogle af gulvets planker..." Til Riksarkivet ble det innlevert et papirfragment med innskrift i 1880 som var funnet da kirken ble revet. Innskriften er gjengitt i Diplomatarium Norvegicum XII nr. 266; den inneholder en Lovprisningshymne til den Hellige Dorothea og Christie Kors, og er visstnok benyttet som trylleformular eller amulett.

29.okt. 1880 sendte sognepresten "...til Universitetet med Pakkepost 2 smaa Gjenstande af Jern, som maaske kunde være af Interesse - en slags Sax, som jeg fandt i Stenfyldingen under Torpe Kirkes Rotunde, og en Gjenstand med Dragehoved, som har hængt paa Væggen i Aals Kirkes Kor." Saksen er tatt med i fortegnelsen over gjenstander som er innkommet i 1880 og er merket C 10319. "En ganske liden Sax af Jern, 8 cm lang. Formen er den i yngre Jernalder vanlige, men Stykket er vel fra Middelalderen, da det er fundet i Stenfyldingen under Chorrundingen i Torpe Kirke" (Ff. årsb. 1880, s. 217).

Gravsten

Universitetets Oldsaksamling har en gravsten fra Torpo kirke med merke C 9908. Den er beskrevet i Ryghs katalog over gjenstander innkommet i 1879 (Ff. årsb. 1879, s. 203). Fortidsminnesmerkeforeningens arkiv har enkelte opplysninger om stenen. I et brev fra Foreningen til ordfører K. Engebretsen i Ål 31.aug. 1877 heter det "Ved denne Anledning vil Direktionen endnu uttale, at den vil være Hr. Ordføreren forbunden, om De kunde bidrage Deres til, at den gamle Ligsten med Indskrift, som Gaardbruger Sander Kaaen fra Hol for et Par Aar siden forefandt i Thorpe Kirkes Grundvoldsmuer og lod opstille tæt indenfor Kirkens Indgangsdør ved høire Side, hvor den endnu staar, maatte blive overdraget til Universitetets Oldsagsamling..." Ordføreren sørger for at overdragelsen gikk i orden og ble i brev av 25.jan. 1878 anmodet om "...at besørge bemeldte Sten, for at dens Indskrift ej skal beskadiges, omviklet med Hø- eller Halmbaand samt paaheftet Addressen til Universitetets Oldsagsamling og med passende Fragt kjørt paa Vinterføret til Sundvolden Jernbanestation..." I sitt brev av 4.febr. meddeler ordføreren at stenen er kjørt til Krøderen Jernbanestasjon og at frakten kostar kr. 4,40.

Graven under gulvet i skipet

I skipets østre del har en av gulvplankene i Torpo stavkirke innskåret konturen av et menneske, og topografene i 1700-årene refererer tradisjonen om at en bisp skal ligge begravet under gulvet her. Da planene om forandringer i kirken ble tatt opp i 1878, henvendte sokneprest Monrad seg til antikvar N. Nicolaysen, som var formann i Fortidsminnesmerkeforeningen, for å få bistand når det gjalt å ta vare på kirkens kulturverdier. I den omfattende korrespondanse som utviklet seg mellom dem, ble det stadig fremholdt at graven måtte undersøkes nårleilighet bød seg. I brevet fra direksjonen til soknepresten av 20.okt. 1880 om de oppgaver som forestår, etter at stavkirkens kor og apsis er revet og skipet overtatt av Foreningen, heter det: "Sluttelig tør Direktionen anmode Hr. Sognepresten om under den ovenpaapegede Reparation af Kirken ogsaa at lade foretage en Undersøgelse af den tilforn omskrevne Begravelse i Skibets Østende..." I sitt svar av 9.nov. meddeler soknepresten at "...Begravelsen i Kirkens Skib skal blive omhyggelig undersøgt." En viss undersøkelse av ^vgraven må være foretatt i 1881, for i brev til Foreningen 28.okt. dette år meddeler soknepresten at han håper å kunne sende en del gjenstander fra kirken til Christiania i kommende uke. En av gjenstandene er "...Laaget af den under Gulvplanken værende Kiste, hvori Stavangerbispen skal være nedsat. Bundestykket af samme kiste findes ogsaa, men er temmelig fortæret. Det viser seg at være fra den Tid da Sag ikke kjendtes. Omhyggelig graving under gulvplanken kan først ske til Vaaren, naar det som skal ud af Kirken, vil ogsaa komme ud." Kistelokket ble innlemmet i Universitetets Oldsaksamling og er merket C 10813. Det er beskrevet i fortegnelsen over innkomne saker i 1881 (Ff. årsb. 1881, s. 152).

Den bebudete omhyggelige graving melder det ikke mer om og det er uvisst om den er blitt gjennomført. 10.juli 1950 lot imidlertid professor Anders Bugge foreta en utgravning i graven, og hans beskrivelse tyder på at ^{kel}graven var blitt forstyrret tidligere (se Bugges rapport). Knoktaldelene fantes ikke in situ, og kistebunnen, som Monrad omtaler, nevnes ikke av Bugge. Han fant derimot rester av overlåret til to sko, som senere har spilt en rolle i diskusjonen om det er en bispegrav. Det skal bemerkes

at hans funnfortegnelse omtaler overlær til to sko med bred, avrundet spiss og skinnremmer, men ikke såler. I 1953 ble det gravet grøfter og støpt murer under grunnstokkene, og til slutt ble knoklene fra den antatte bispegrav satt ned i en ny kiste med lokk laget som kopi av det gamle.

Planke med gjennombrudt rankeskurd. Oppbevares i Oldsaksamlingen.
mrk. 10592

Planken er 23,5 cm høy og 285 cm lang. Det utskårne feltet består av to planker som er skjøtt ved at de er skråhugget i de endeflater som støter sammen med staven. Det ene stykket er 176 cm langt, det andre 109 cm. Ornamentet består av en ranke som løper fra venstre mot høyre i lange bølgekurver. Ranken avsetter grener som bøyer seg tilbake og rulles opp med blader som omslutter hovedstengelen. Hovedstengelen har to riller skåret inn, mens grenene har en rill. Baksiden har også en viss relieffskjæring av ranken, og det later til at rankeborden skal kunne ses fra begge sider, men den ene siden, forsiden, er mer utarbeidet enn den andre. Av Bulls tegning fremgår det at forsiden av det utskårne feltet og den siden av brystningen som har runeinnskrift, har vendt samme vei.

Feltet er saget av i begge ender. Ingen ting ved rankeornamentet tyder på at det har nærmet seg avslutning mot noen av endene, så man må anta at feltet har vært betydelig lenger både mot høyre og venstre.

Rankeornamentet omgis av en ramme oventil og nedentil. Rammen er en del av planken, som er ca. 2,5 cm tykk oventil og ca. 3 cm tykk nedentil. Øvre ramme, som er ca. 2,5 cm høy, er faset av oventil mot kanten og nedentil mot skurden på forsiden og har en rill trukket inn vannrett. Baksiden av rammene er derimot en loddrett flate uten relieff. I forkant er det langs oversiden skåret ned brede hakk eller skulper med gjennomsnittlig 8,5 cm avstand, og i enkelte av hakkene er forlenget tvers over oversiden som grunne og smale riller. Det ligger nær å anta at hakkene er bunnen i en tungebord som har avsluttet planken oventil og er blitt fjernet ved en sekundær anvendelse av planken som bekroning av benkerygg. En liknende planke, som spenner tvers over korbuen i ^{en}Lom/stavkirke, har en slik tungebord øverst. Torpo-plankens nåværende overside har slitespor som fortsetter over begge kanter og tyder på at planken har vært slitt av hender etter at den fikk sin nåværende form oventil. Slitesporene kan være kommet i den tid planken tjente som bekroning av benkerygg i skipet. I et ca. 20 cm bredt felt på forsiden er treskurden forhugget på overflaten.

Feltets nedre ramme er ca. 2 cm høy. Undersiden er grovøkset og har vært dekket. Den hvilte mot brystningens overstykke da det utskårne feltet sto i kirken. Rammens sider er faset av oppover mot skurden både på forsiden og baksiden.

Brystning. Oppbevares i Universitetets Oldsaksamling.

Brystningen er blitt demontert i utstillingshallen og er målt og undersøkt 2.april 1976. Brystningen består av en svill, et overstykke og 7 dvergsøyler. Dvergsøylene er tappet ned i svillen og opp i overstykket. Overstykket og svillen har runeinnskrift på den ene siden, som kalles forsiden i det følgende.

Svillen er finteljet på forsiden og baksiden. Forsiden har et rettkantet profil trukket langs øvre og nedre kant. Baksiden har det tilsvarende profil langs øvre kant, nedre kant er avbrukket i hele svillens lengde; den kan ha vært profilert. I undersiden har svillen en ca. 6 cm dyp not som har huggespor etter å være hugget i siden, mens bunnen har spor etter et huljern som er trukket i flere parallelle strøk langs bunnen og indre del av notens sider.

Oversiden av svillen er slitt mellom dvergsøylene som om det har vært tilgjengelig for slitasje med fottøy mellom ^{dvergsøylene} ballustrene. Forsidens øverste profil har tynne sirkulære trenagler drevet inn med ca 25 cm avstand. Naglenes dimensjon tyder på at det ikke er større konstruksjoner som har vært festet. Kanskje har naglene tjent til opphenging av tekstiler. Det skal i denne forbindelse tilføyes at Anders Bugge fant en liten trenagle med hakk i overkant som er av samme type som de nagler som sitter på plass i stavlegjen i Urnes stavkirke og som der later til å ha båret tekstiler. Bugge fant nagler under gulvet i skipets østre del da han gravet ut graven her 10.7.1950 (se innberetning, funnliste, litra b)

Svillens venstre ende sett forfra har saget og økset endeflate som nok er fremkommet ved en flytting av brystningen. Den var i kirkens siste fase benyttet som benkerygg. I høyre ende av svillen er det skåret opp med sag fra undersiden ca. 30 cm fra endeflaten, hvoretter nedre halvdel av svillen er hugget vekk. Dette kan også være gjort sekundært, muligens den gang brystningen ble montert som benkerygg. Den sagete flaten ca. 30 cm fra enden går litt skrått oppover, og det kan tenkes at flaten har fått sin skråretning for å passe inn mot veggsvillen. Den øvre del av svillen har en avøkset endeflate, og sideflatene er avbladet mot endeflaten, som er ca. 3 cm bred. I den avbladete del av endestykket er det et par spikerhull som tyder på at enden har gått inn i en konstruksjonsdel og har vært festet med spiker til den.

På G.A. Bulls tegning av brystningen, som er gjengitt i Aarsb. 1855 Pl. VI og må være målt opp da han var i Torpo kirke og målte i 1855, har svillen samme form som idag med den samme utsparing i høyre ende. Det meddeles bl.a. i Årsb. og i skrivelsen i Fortidsforeningens arkiv at brystningen hadde sin plass på sydsiden i skipet. Utsparingen kan da enten ha gått inn over den veggfaste benken eller inn over svillen i østre del, der hvor veggbenkene mangler. Hvis brystningssvillen har vært lagt inn over svillen med sin utsparing, skulle man vente at den øvre del av endestykket hadde stukket ut gjennom veggen, men det kan ikke ses at veggen har spor etter dette. Svillen er 298 cm lang, 31 cm høy og 6,5 cm tykk opp og 8,5 cm tykk nedentil.

Overliggeren eller overstykket har finteljede sider, presist skårne rundbuer i undersiden, og grovteljet overside. Venstre ende er rett avskåret med sag og forsiden har en innskåren fals som er tatt ut ved hjelp av sag. Venstre ende er etter alt å dømme utformet i forbindelse med en sekundær tilspasning. I siste fase var brystningen som nevnt rygg i en benk i skipets sydside og hadde da en utskåren benkevange mot midtgangen. Overstykkets høyre ende har økset endeflate og avbladede sider, slik at endeflaten er ca. 3-4 cm bred. Den er ca. 14 cm høy og avsluttes loddrett over svillens høyre ende. Avstanden fra svillen til overstykket er her ca. 37,5 cm. De avbladede flatene nær endeflaten har et par spikerhull for feste. Overstykket er 289 cm langt, 22-23 cm høyt og 5-6 cm tykt.

De ⁷dvergsøylene er av romansk type med terningkapiteler og terningbaser. Kapitелene har profilert abakusplate over terningkapitelet. Terningkapitelene varierer noe i utførelse idet skjoldet kan være innrammet av en eller to riller, mens et par av kapitелene ikke har slike riller. Noen av kapitелene smalner av nedover. Under kapitelet sitter en halsring. I de fleste tilfeller er det utformet som en rund vulst, men to av halsringene er kantet i tverrsnitt, og det er på de søyler som ikke har rill rundt kapitelets skjold. Søyleskaftene er slanke med sirkulært tverrsnitt. Et par har uttalt entasis, mens de øvrige er nærmest jevntykke hele veien. De har alle en halsring nedentil mot basen, og nedre halsring har rundt vulstprofil på alle søyler. Basene er utformet som enkle terningkapiteler. Under basen har hver balluster en tapp som er felt ned i svillen og festet til den med en jernspiker fra baksiden. Over kapitelets abakus har hver dvergsøyle et lite stykke av buens nederste del, ca. 5 cm høyt og vannrett avsluttet oventil mot den tilstøtende flate i

overstykket. Dvergsøylene er tappet opp i overstykket og festet til dette med en spiker fra baksiden. Det ser ikke ut til at spikrene noen gang har vært ute, og man må derfor gå ut fra at brystningen aldri har vært tatt fra hverandre, men at den har bevart sin opprinnelige form. Den er imidlertid blitt skåret av i venstre side, slik at opprinnelig høyde ikke kan bestemmes.

På G.A. Bulls tegning av brystningen fra 1855, da den satt **x** sekundært plassert som benkerygg i skipet, er det tegnet inn en planke med gjennombrudt rankeskjæring på toppen av brystningen. Den gjennombrudte planken har samme lengde som overstykket. Det er sannsynlig at den gjennombrudte utskjæringen har hørt hjemme som en bekroning af brystningen opprinnelig. Da vil brystningen nemlig få rimelig høyde. Dessuten har overstykkets overside som nevnt en grovteljet overside uten synderlig slitespor, hvilket begge deler tyder på at den har vært dekket.

T O R P O   S T A V K I R K E

Utgravning av grav under gulvet i skipet

utført og beskrevet av Anders Bugge 10.7.1950

Renskrevet av Håkon Christie 1976

Gravet ut partiet under den indrissede figur i midtre gulvplankes østre ende. ^{om} Kvar ned på et lag med hugge- og høvelflis fra den siste reparation. Under dette et lag væsentlig kvist og strå. Derefter et ganske løst gruslag med tildels store stener. Dette har vært omrotet tidligere. I dette gruslag blev det gravet i ca. 35 a 40 cm's dybde, og her fant vi først og fremst rester av et skelet.

1. Høyre lårben
2. 9 ryggvirvler
3. 1 underarmsben
4. Stykke av et kraveben
5. Stykke av skulderben
6. Halebenet
7. Venstre del av hodeskalle med 7 tænder på plass sterkt slitte
8. Et par håndrotknokler
9. 7 stykker av ribben
10. 10 av tær eller fingre
11. Høyre leggben på venstre side i graven.

Knoklene lå ikke på plass, men hodeskallen lå i vestre ende. Etter slitasje på tændene må det ha vært et eldre individ.

I samme masse er dessuten funnet:

1. Rester av overlåret på to sko med bred avrundet spis, skindremmer
2. Rester av stoff, vanskelig nærmere å bestemme. Enkelte stykker av uld og silke.

Ravperle, gul kugleformet med 6 ribber

Blågrå perle med hull eller buget ring hvorav henvend fjerdeparten er brukket av.

Et par små stykker voks

4 runde små mynter

1 større rund mynt

2 firkantede mynter

2 stykker visstnok av en liten rundt mynt
Visstnok en defekt liten firkantet mynt

I næst østlige avdeling i gulvets midtparti

Mynt sterkt forvitret

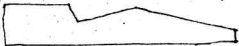
Do ennu mer forvitret

Stykke av mynt sterkt forvitret

Par små biter voks

Små stykker trækul

Træstykker

- a. Nagleformet pinde med regulært sekslinjet kryds risset ind på det flate hode, 9,5 cm lang.
- b. Pinde med hakk på den ene siden 7,5 cm lang
- c. Pinde, rund, noget tykkere på midten med avbladet spiss, 14,2 cm lang, 1 cm tykk.
- d. Pinde, ovalt tværnsnitt, halvparten avbladet ca. 20,5 cm lang, 1,8 cm bred.
- e. Pinde, tynd, ujevnt avrundet, l. 38,5 cm, ca. 0,9 cm tykk.
- f. Pinde, tynd, ujevnt avrundet, l. 27,2 cm, tykk 0,6 cm.
- g. Pinde, på begge sider lit buget flatskjæring, eselrygg spiss i ene enden, avtrukket midt i et naglehull, l. 17 cm br. 1,8 cm.
- h. Bordstykke fra et lidet skrin eller lign. flat og glat med et naglehull i hver ende, l. 28 cm, br. 4 cm.
- i. Grovt flathugget endestykke i en eller anden kiste med rester av tre nagler på hver langsideside, hvorav den ene er avskåret, l. 29 cm br. 18,2 cm, tykk, 3/3 cm.
- j. Pinde, ujevnt rund, avbrukket i begge ender, l. 24 cm tykk 2,3
- k. Stykke av lignende pinde, avskrånet i ene enden, avtrukket i den andre, 10 cm lang, 2,5 cm tykk.
- l. Pyramidalt tilspidset kort pinde med rektangulært tværnsnitt, l. 6 cm.
- m. Liten pinde, ovalt avrundet med flataktig tilspisning som er avbrutt likesom den andre ende også er avbrutt, l. 5,3 cm.

Funnmynter

fra

Torpo stavkirke, Torpo s., Ål p., Buskerud.

Myntene ble ifølge bygningskonsulent Cato Enger funnet 10. juli 1950 i kirken, "omkring en grav foran korbu-
en." Deres samlede antall inklusive fragmenter er 22. Hertil kommer 2 bitte små og 2 større metallbiter, hvorav de første trolig har tilhørt en norsk mynt, og én av de siste synes å ha vært en dårlig preget norsk brakteat eller blankett til en sådan.

De eldste identifiserte funnmyntene er preget i begynnelsen av 1200-årene, den yngste omkring år 1400. Kirkefunnets tidslatitude er heretter ca. 200 år, og samtlige mynter tilhører altså middelalderen. I det følgende skal det gis en kronologisk oversikt over dem :

Norge.

- 1 - 5) Begynnelsen av 1200-årene. (Fra Håkon Sverres-
sons til Håkon Håkonssons tid). Brakteater.
- 6 - 9) Håkon Håkonsson (1217-1263). Brakteater.
- 10 - 16) Magnus Lagabøter (1263-1280). Brakteater.
- 17) Eirik Magnusson (1280-1299). Kvartpenning.
- 18) Håkon V Magnusson (1299-1319). Penning.
- 19 - 21) Håkon V Magnusson (1299-1319). Brakteater.

Tyskland.

- 22) Mecklenburg. Omkring 1400. Brakteat.

Ikke identifiserte stk.

- 23 - 24) To bitte små fragmenter, som kan ha tilhørt en mynt fra Eirik eller Håkon Magnusson.
- 25) Norsk brakteat eller -blankett fra slutten av 13. eller begynnelsen av 14. årh. ?
- 26) Korodert metallstykke.

*Meddelt professor Anders Sjøgg av kistyrer Hans Holst ved
Myntkabinettet i brev av 3. aug. 1950.*

Mag.art. Erla Hohler
Universitetets Oldsaksamling
Frederiksgt. 2

OSLO 1

Kjære Erla,

Vi går videre med brystningen fra Torpo og korskilleplanken, som etter min mening må ha sittet som bekroning på brystningen. Du nevner at Bulls tegning av ornamentet avviker fra originalens og likner Lomen-plankens. Det er riktig som du antar at han hadde vært i Lomen da han målte opp i Torpo og Aal. Han målte opp Lomen stavkirke i 1853. Videre er det nok riktig at han foretok opptegning av sommerens skisser når han var kommet hjem. Vi har dessverre ikke hans måleskisse av brystningen i Torpo, og opptegningen av brystningen som er gjengitt i årboken for 1855 er den eneste opptegning han har utført fra Torpo. Vi vet derfor ikke hvilket grunnlag han har hatt for årbokens tegning. Den mulighet eksisterer at han har benyttet skissen fra Lomen når det gjalt ornamentet. Når han ikke har tatt med tungeborden øverst på Lomen-planken, kan det tyde på at hans skisse fra Torpo har vært noenlunde detaljert, og det samme inntrykk får vi når vi ser at avskjæringen i endene passer godt med originalen.

Når du bekjenner at denne og andre unøyaktigheter hos Bull har slått brister i din tillit til ham, gjør det meg oppriktig vondt. Jeg har også hatt anledning til å studere hans materiale fra oppmålingsferdene somrene 1853/54/55, og jeg må si at det er intet mer enn imponerende alt hva han har festet på papiret i disse hektiske somre. I mange tilfeller er hans materiale så godt at det lar seg gjøre å få temmlig detaljert bilde av byggverket og dets detaljer. Men jeg ser jo også at det er enkelte ting han har tatt lettere på, f.eks. det utvidete kor i Torpo, og inventar og nyere deler sløyfer han. Her må man tro at han følger det oppdrag han fikk av Fortidsminnesmerkeforeningens formann N. Nicolaysen før han dro avsted. Han har neppe sett det som sin oppgave å gjøre nøyaktig rede for ornamentikken i kirkene.

Da jeg målte opp planken og brystningen for noen år siden, laget jeg en beskrivelse av de enkelte deler som kanskje kan være av interesse for deg; de vedlegges derfor. Jeg har et par bemerkninger til din beskrivelse av korskilleplanken C 10592. Du sier at kantlisten er nedhøvlet langs begge sider. Jeg har notert meg at den er teljet med øks. Når det gjelder

oversiden, har den små hakk som antyder at den har hatt tungebord, så oversiden er vel forhugget en gang. Du sier at planken var saget over da den kom inn til Oldsaksamlingen, og at det ble gjort for å lette transporten. Etter mine notater er plankens skrå endeflater mot skjøten teljet med øks, og jeg tror at planken opprinnelig har vært i to deler. Denne form for skråskjøting er vanlig. Det var en bjelke fra Aal stavkirke som ble saget over for transporten, nemlig en stavlegje med runer som nevnes i brev fra soknepresten 29.okt. 1880. Dette må ha skremt Nicolaysen, for i brev 2.des. til presten ber han om at materialene fra Torpo ikke må kuttet.

Du sier at det er problemer knyttet til dette fra ^{de} ~~de~~ ^{andre} kirker som er havnet i Oldsaksamlingen, og også her tror jeg du har rett. Jeg kommer til å møte dem etterhvert og vil da gjerne ta dem opp med deg. Men vi vil nok også ha bruk for å møtes, f.eks. når du nå prøvemonterer korbueplanken på brystningen.

Med vennlig hilsen

Hansen